

max hastings

IADUL DEZLĂNȚUIT

AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL
VĂZUT DE CONTEMPORANI (1939–1945)

Traducere din limba engleză de Alina Popescu
Prefață de Gheorghe Onișoru

CORINT
BOOKS
—2018—

Cuprins

<i>Prefață</i> de Gheorghe Onișoru	5
<i>Introducere</i>	15
Capitolul 1 – <i>Polonia trădată</i>	23
Capitolul 2 – <i>Niciun pic de pace, un pic de război</i>	52
Capitolul 3 – <i>Războaie-fulger în Vest</i>	74
Capitolul 4 – <i>Singurătatea Marii Britanii</i>	116
Capitolul 5 – <i>Mediterana</i>	149
Capitolul 6 – <i>Barbarossa</i>	193
Capitolul 7 – <i>Moscova salvată, Leningradul înfometat</i>	226
Capitolul 8 – <i>America se pregătește de luptă</i>	249
Capitolul 9 – <i>Momentul de glorie al Japoniei</i>	273
Capitolul 10 – <i>Răsturnări de situație</i>	307
Capitolul 11 – <i>Britanicii pe mare</i>	360
Capitolul 12 – <i>Furnalul: Rusia în 1942</i>	400
Capitolul 13 – <i>Viața în vreme de război</i>	430
Capitolul 14 – <i>Afară din Africa</i>	476
Capitolul 15 – <i>Trezirea Ursului: Rusia în 1943</i>	501
Capitolul 16 – <i>Imperii divizate</i>	522
Capitolul 17 – <i>Fronturile din Asia</i>	559
Capitolul 18 – <i>Italia: speranțe mari, roade amare</i>	576
Capitolul 19 – <i>Război în aer</i>	613
Capitolul 20 – <i>Victime</i>	646
Capitolul 21 – <i>Europa devine câmp de bătălie</i>	682
Capitolul 22 – <i>Japonia sfidează soarta</i>	724

Capitolul 23 – <i>Germania asediată</i>	747
Capitolul 24 – <i>Căderea celui de-al Treilea Reich</i>	773
Capitolul 25 – <i>Japonia doborâtă</i>	816
Capitolul 26 – <i>Învingători și învinși</i>	841
<i>Note</i>	871
<i>Mulțumiri</i>	913
<i>Bibliografie</i>	915
<i>Index</i>	927

Prefață

Istoria celui de-al Doilea Război Mondial, deși tratată de numeroși istorici valoroși, continuă să-i atragă pe cercetători. Apariția unor noi documente și mărturii, o lectură modernă a unor evenimente controversate, schimbarea accentului de pe evenimentele politice și cele militare pe „istoria prin cei mici” sunt doar câteva elemente care contribuie la îmbogățirea istoriografiei. O astfel de lucrare este și cea de față.

Autorul, Max Hastings, nu este istoric de profesie, dar are la activ mai multe cărți despre perioada 1939–1945. Vorbim despre un jurnalist britanic, născut la 28 decembrie 1945, care și-a câștigat notorietatea lucrând la prestigiosul post de televiziune BBC, la *Daily Telegraph* și *Evening Standard*. Este posibil ca pasiunea pentru marea conflagrație să fi fost moștenită de la tatăl său, care a fost corespondent de război.

Hastings a publicat mai multe volume, la care face referire chiar el în paginile introductive ale lucrării pe care o prefațăm. Între acestea se numără și *All Hell Let Loose: The World At War 1939–45*, Londra, HarperCollins Press, 2011, carte pe care Editura Corint o prezintă în limba română sub titlul *Iadul dezlănțuit. Al Doilea Război Mondial văzut de contemporani (1939–1945)*.

Lucrarea în discuție este una bine documentată, astfel că cititorul are posibilitatea de a privi cel de-al Doilea Război Mondial prin ochii celor care au trăit evenimentele. Max Hastings face apel la jurnale, memorii, relatări ale unor participanți, precum și la

documente și studii aparținând unor istorici prestigioși. De aici a rezultat un text care, deși masiv, se parcurge cu ușurință, oferind o imagine aproape exhaustivă asupra *Iadului* prin care a trecut omenirea timp de șase ani.

Pe parcursul a câteva sute de pagini, autorul ne poartă pe toate continentele, pe uscat, sub ape, pe mări și oceane sau în aer, încercând și reușind să contureze un tablou al războiului care a produs drame imense, care a făcut posibile atrocități de neimaginat, bulversând societatea. Max Hastings nu ezită să se oprească asupra unor momente și fenomene care nu fac cinste rasei umane, precum a fost Holocaustul, exploatarea femeilor, folosirea torturii sau a armelor chimice și biologice.

Un merit al lucrării de față este acela că nu utilizează clișee deja adânc înrădăcinate în conștiința colectivă, ci prezintă realitatea așa cum a fost. De altfel, chiar primul capitol dedicat atacării Poloniei la 1 septembrie 1939 este un bun exemplu în acest sens. Deși se aflau între două mari puteri ostile, Germania și Rusia sovietică, iar statul polonez fusese reconstituit abia la 1918, autoritățile de la Varșovia păreau să nu conștientizeze pericolul în care se aflau. Un element care pare surprinzător este faptul că nu era luat în calcul pericolul intern reprezentat de cei peste nouă milioane de minoritari, dintr-un total de 30 de milioane, între care un milion de germani.

Cu toate acestea, în momentul în care s-a aflat de atacul declanșat de Hitler, surprinzător pentru mulți, polonezii au reacționat cu optimism. După cum observă Max Hastings, majoritatea populației visa la victorie cu „ochii deschiși”, fără a realiza faptul că Germania și Uniunea Sovietică considerau că Polonia a fost reconstituită în mod artificial prin impunerea punctului de vedere al Statelor Unite, Marii Britanii și Franței la Conferința de Pace de la Paris.

Drama poporului polonez, atacat la 17 septembrie și din rășărit, de către trupele sovietice, este cu atât mai mare, iar descrierea invaziei prin vocea oamenilor de rând face narațiunea mai dramatică. Capitularea Poloniei va pune capăt primului episod al *blitzkrieg*-ului, inaugurând perioada „războiului ciudat” pe

Frontul de Vest, o continuare, am putea spune, a politicii de conciliere promovate de premierii britanic și francez, Neville Chamberlain și Edouard Daladier.

Atacând Polonia, Stalin a dat semnalul pretențiilor teritoriale pe care Uniunea Sovietică nu se mai sfia să le ascundă. Prin urmare, în iarna anului 1939, va ordona atacarea Finlandei. Condușă de mareșalul Mannerheim, mica armată a statului nordic a rezistat într-o primă fază, determinând un val de simpatie la adresa regimului de la Helsinki. Acum își va începe aventura celebrul „cocteil Molotov”, care mai fusese utilizat meteoric pe parcursul războiului civil din Spania. Culmea este că soldații finlandezi sunt cei care au folosit în luptele contra tancurilor sovietice această armă neconvențională. Tot ei vor uimi opinia publică internațională prin maniera în care au exploatat avantajul terenului propriu, folosind deplasarea pe schiuri.

Referindu-se la declanșarea atacului Germaniei în Vest, Max Hastings face o observație interesantă, care poate fi surprinzătoare pentru unii mai puțin familiarizați cu istoria celui de-al Doilea Război Mondial, afirmând că invadarea Norvegiei a avut drept cea mai importantă consecință demisia premierului britanic Neville Chamberlain și numirea în această funcție a lui Winston Churchill. Examinând înfrângerea neașteptată de ușoară a Franței, autorul este de părere că istoricii au acordat o importanță exagerată episodului Dunkerque, întrucât prioritatea lui Hitler era să obțină capitularea cât mai rapidă a trupelor franceze. O altă constatare interesantă are în vedere reacția lui Stalin la mersul evenimentelor de pe Frontul de Vest.

Liderul de la Kremlin își făcuse alte calcule. Deși părea convins de superioritatea germanilor, Stalin a sperat ca Franța să reziste cât mai mult folosind strategia din Primul Război Mondial. În felul acesta, forțele Wehrmachtului ar fi fost epuizate în Vest, scăzând astfel potențialele riscuri pentru Uniunea Sovietică. Victoria fulgerătoare a lui Hitler era nu numai neașteptată, dar chiar îngrijorătoare la nivelul conducerii Partidului Comunist al Uniunii Sovietice.

Vorbind despre atacarea Marii Britanii, Hastings este de părere că „Bătălia Angliei” poate fi considerată o greșeală tactică a lui Hitler, făcând fără să vrea jocul noului premier de la Londra. Astfel, Churchill a avut posibilitatea să se manifeste ca lider al luptei împotriva nazismului, ridicând moralul populației. Făcând istorie contrafactuală, autorul consideră că, renunțând la ideea invaziei Angliei, trupele germane ar fi avut condiții să-și impună controlul în zona Mediteranei, ocupând Malta și Egiptul. Sigur că trebuiau luate în calcul și ambițiile lui Benito Mussolini, mai ales că, în toamna anului 1940, Ducele, invidios pe succesele lui Hitler, părea obsedat să obțină și el o victorie de răsunet.

O atenție deosebită este acordată planului Barbarossa, întrucât atacarea Uniunii Sovietice la 22 iunie 1941 este considerată momentul definitoriu al celui de-al Doilea Război Mondial, la fel cum a fost pentru nazism Holocaustul. Cea mai mare operațiune terestră din timpul războiului nu a avut doar o latură militară, ci se poate vorbi și despre un plan economic. Cartea de față urmărește evenimentele de pe Frontul de Est din partea a doua a anului 1941, referindu-se și la slăbiciunea dovedită de Stalin din momentul în care, la 28 iunie, a aflat despre căderea Minskului. Sub puternica impresie a veștii, liderul de la Kremlin a suferit o depresie și a plecat pentru câteva zile din Moscova. La 3 iulie însă, Stalin a depășit criza și s-a întors la Kremlin pentru a face un apel către populație să participe la războiul pentru apărarea patriei.

Sunt prezentate metodele și mijloacele prin care Stalin a reușit să reziste în fața tăvălugului german, pentru a întoarce apoi soarta războiului. Pe lângă o propagandă abilă, care a făcut apel la unitate și la apărarea „Maicii Rusia”, fiind înregistrate concesii importante pe frontul ideologic, se apreciază în mod corect că Uniunea Sovietică a fost salvată la finele anului 1941 de la înfrângere și de la o catastrofă de proporții de teritoriul ei imens și de armata numeroasă, care i-a permis lui Stalin să nu-și pună problema pierderilor umane. De altfel, pentru a insista asupra acestui aspect, trebuie spus că legile războiului au fost aplicate fără ezitare în rândurile

Armatei Roșii, 168 000 de soldați și ofițeri fiind condamnați și executați pentru lașitate și dezertare.

Oarecum șocant este și capitolul „Moscova salvată, Leningradul înfometat”. Reține atenția în special drama din fosta capitală a țărilor – subiectul a numeroase analize făcute de istorici, care au publicat documente și mărturii cutremurătoare. Încercuirea a fost suportată de populația care, dovedind eroism, a trecut prin chinurile foamei. Nu surprinde faptul că, la un moment dat, toate pisicile din Leningrad fuseseră vâdate și mâncate, fapt care l-a determinat pe Stalin să trimită în 1942 un tren special plin cu aceste vietăți pentru a lupta cu șobolanii care invadaseră orașul. Și mai impresionante sunt cazurile de canibalism care vorbesc de la sine despre disperarea celor aflați sub asediu. În schimb, Partidul Comunist a avut grijă ca nomenclatura să nu aibă parte de privațiuni, având acces la cantine cu circuit închis chiar în condițiile blocadei.

Cu ajutorul unei rezistențe eroice și, mai ales, apelând la imensele sacrificii făcute de leningrădenii care au rămas încercuiți timp de trei ani, Stalin a punctat la capitolul legat de moralul populației, astfel că, începând din 1942, lucrurile au început să se schimbe pe frontul sovietic, încet, dar sigur. Cu toate acestea, trebuie spus că, în acel an, inițiativa a aparținut încă lui Hitler, care l-a surprins pe liderul de la Kremlin în momentul în care a renunțat să mai atace decisiv Moscova, concentrându-se pe direcția Caucaz și Stalingrad.

În contextul mării înclăștări de la Stalingrad, Max Hastings evocă și marile pierderi suferite de armata română, pe care le estimează la peste 60 000 de morți și răniți. În fapt, cifra invocată se referă doar la cei decedați, conform datelor prezentate de ministrul de război, generalul Mihail Racoviță, în ședința de guvern din 7 octombrie 1944. Astfel, pentru intervalul 22 iunie 1941–19 august 1944, pierderile României au fost următoarele:

- morți, 2 947 de ofițeri, 1 647 de subofițeri, 63 411 trupă;
- răniți, 8 002 ofițeri, 4 717 subofițeri, 221 837 trupă;
- dispăruți, 3 076 de ofițeri, 2 745 de subofițeri, 134 794 trupă*.

* Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Președinția Consiliului de Miniștri, stenograme, dosar 3/1944, f. 125 și 166-167.

Atragem atenția și asupra interesantei opinii privind semnificația actului de la Pearl Harbor din 7 decembrie 1941. Hastings este de părere că, atacând Statele Unite ale Americii, Japonia a transformat războiul european într-unul mondial. De aici a rezultat și formula „victorie totală sau înfrângere totală”.

Impresionant este capitolul 13, „Viața în vreme de război”. Aici nu mai este vorba despre campanii militare, succese răsunătoare sau declarații propagandistice, ci despre viața zilnică pe linia sau în spatele frontului. Populația a fost nevoită să accepte măsuri de austeritate, fiind impuse tot felul de privațiuni și raționalizări, inclusiv introducerea cartelor pentru produsele alimentare și cele de primă necesitate.

În lipsa bărbaților concentrați pe front, femeile au fost nevoite să preia o parte însemnată din muncile acestora, în multe cazuri fiind obligate să lucreze în schimburi istovitoare de câte 12 ore, cu rații reduse și suferind de multe ori de o foame care tindea să devină obsesivă. La acestea se adăugau abuzurile la care femeile erau supuse. Dincolo de violurile care deveniseră o practică aproape firească în zona frontului, se vorbește chiar de exploatarea sexuală a femeilor, nevoite să accepte viața în bordeluri special amenajate pentru soldați și ofițeri. De asemenea, un adevărat fenomen care a caracterizat Armata Roșie este cel al „nevestelor de campanie”, adică al femeilor încorporate în diferite unități pentru a lupta, dar care, în realitate, satisfăceau nevoile sexuale ale ofițerilor.

Cu începere din anul 1943, situația se schimbă pe toate fronturile în favoarea celor Trei Mari Puteri. În Africa, în Asia și Oceanul Pacific sau pe frontul sovietic, germanii și japonezii cedează inițiativa, iar finalul devine tot mai previzibil. Lucrurile încep să devină tot mai dificile pentru agresori, soldații de pe front luptând și cu gândul la dificultățile prin care treceau familiile pe care le lăsasera acasă. De altfel, conform mărturiilor, soldații germani de pe Frontul de Est începuseră să devină obsedați de chestiunea hranei zilnice, mâncarea fiind subiectul favorit al tuturor conversațiilor.

În capitolul succese ale Aliaților trebuie inclusă deschiderea celui de-al doilea front în Europa prin debarcarea din Sicilia. Lucrurile

nu au mers însă așa cum se așteptaseră anglo-americanii. Germanii au opus o rezistență înverșunată, iar Max Hastings este de părere că, dacă și italienii ar fi luptat la fel, debarcarea se putea transforma într-un eșec răsunător. Practic, 50 000 de soldați germani au reușit să blocheze o jumătate de milion de anglo-americani, folosind avantajul tactic oferit de teren. O altă observație interesantă este legată de numărul victimelor. Astfel, dacă în anul 1943, în Italia, Aliații au pierdut 6 000 de soldați, numai în încleștarea de la Kursk-Orel, o jumătate de milion de combatanți ai Armatei Roșii și-au găsit sfârșitul.

Vorbind însă despre victime, nu trebuie să uităm ce s-a întâmplat cu populația civilă, iar autorul cărții pe care vă invităm să o parcurgeți face apel la date foarte interesante și relevante. Recomandăm aici paginile referitoare la Holocaust, care trebuie judecat nu doar la nivelul lagărelor de concentrare, ci și la nivelul Reichului și al teritoriilor controlate de germani. Aici trebuie avut în vedere programul de eutanasiere T4, care debuta în iulie 1939 și îi viza mai ales pe evrei și polonezi. Aceștia din urmă vor face obiectul unei duble exploatare, la rândul lor, autoritățile sovietice deportând circa 1,5 milioane de polonezi în Siberia. De altfel, mișcările forțate și masive de populație din Polonia, Ucraina și Cehoslovacia vor afecta chiar și statele agresoare, respectiv forța lor de muncă din agricultură și, implicit, producția de cereale atât de necesare pentru hrana armatelor și a civililor.

Autorul prezintă, apelând la documente, drama evreilor aflați în fața trupelor germane și române în toamna și iarna anului 1941, evocând pogromurile de la Odessa, Mariupol și din alte localități. Aceste atrocități au fost dublate de abuzurile care i-au privit pe cei găsiți în azilurile de boli mintale, pe țigani sau pe cei cu trăsături asiatice. De asemenea, se estimează că aproximativ două milioane de prizonieri sovietici au fost executați. Nu mai puțin degradant și înjositor era comportamentul japonezilor din Asia. Torturarea populației civile și a prizonierilor, urinatul în public, palmuirea localnicilor erau fapte cotidiane.

În 1944, lucrurile erau aproape clare. Debarcarea din Normandia, eliberarea Parisului la 25 august erau semne ale faptului

că victoria este tot mai aproape. În ziua de 23 august, pe Frontul de Est se va produce un alt eveniment care a contribuit la scurta-rea războiului. Este vorba despre lovitura de palat a tânărului rege Mihai al României, care a decis arestarea mareșalului Antonescu și trecerea în tabăra Națiunilor Unite. Din punct de vedere strategic, vorbim despre efecte extrem de importante, între care prăbușirea frontului din Balcani. Max Hastings pune însă accentul pe ofensiva sovietică:

„În extremitatea stângă a liniei sovietice, la 20 august, două *fronturi* ucrainene au început să înainteze spre sud-estul Europei, obiectivele lor fiind de natură mai degrabă politică decât militară. Stalin, dornic să pună mâna pe cea mai mare parte a Balcanilor înaintea Aliaților occidentali, și-a trimis forțele mai întâi împotriva României, care a întors armele pe 23. Schimbarea taberei i-a costat scump pe români. Până la 25 octombrie, armata lor a pierdut alți 25 000 de oameni, după ce fusese mobilizată în ajutorul Armatei Roșii, în vederea alungării germanilor de pe teritoriul țării.”

Adevărul este că gestul regelui Mihai a făcut un mare serviciu Aliaților, fiind recunoscut ca atare din primele momente de premierul britanic Winston Churchill. În plus, în privința victimelor înregistrate de armata română, cifra este mult mai mare. Profitând de schimbarea bruscă a frontului, sovieticii au făcut peste 160 000 de prizonieri în Moldova.

Ultimele capitole sunt dedicate înfrângerii Japoniei și Germaniei, interesantă fiind secțiunea dedicată luptelor de la Budapesta. De asemenea, credem că cititorii vor fi captivați și de paginile în care Max Hastings îi descrie cu talent pe soldații și ofițerii Armatei Roșii care se îndrepta victorioasă spre Berlin.

Așadar avem în față o carte care nu este doar interesantă, ci, credem noi, și instructivă. A sosit timpul ca omenirea să învețe mai mult din lecțiile trecutului dacă nu vrem ca aceste lucruri oribile să se repete.

GHEORGHE ONIȘORU
aprilie 2018

o catastrofă; capitularea insulei Corregidor a scutit Washingtonul de un moment jenant.

Ulterior, puține acțiuni terestre desfășurate în Pacific aveau să fie de anvergura celor lansate contra Germaniei. În conflict au fost angajați relativ puțini soldați, cu toate că s-a desfășurat pe o suprafață vastă și a inclus mai multe ciocniri navale de amploare. Cea mai mare parte a armatei japoneze a rămas în China. Cuceririle japonezilor din Asia și Pacific au fost realizate cu forțe inferioare numeric, împrăștiate în toată regiunea. La rândul lor, SUA, Australia și Marea Britanie s-au luptat pentru stăpânirea insulelor și a zonelor cu păduri dese angajând forțe terestre modeste, formate din numai două, trei divizii. În schimb, pe câmpul de luptă din Rusia s-au ciocnit sute de formațiuni militare. Susținerea oferită de forțele aeriene și navale s-a dovedit a fi crucială. Soldații și marinarii din ambele tabere știau că se sacrificau degeaba dacă rutele maritime de aprovizionare nu puteau fi ținute deschise, iar dușmanul câștiga supremația aeriană. Marina SUA a devenit forța hotărâtoare în războiul contra Japoniei.

2. Marea Coralilor și Midway

În ianuarie 1942, japonezii au ocupat Rabaul, de pe insula Noua Britanie, transformându-l într-un important nod aviatic și naval. În toiul euforiei născute din triumfurile lor – „boala victoriei”, cum au ajuns să-i spună scepticii din anturajul împăratului Hirohito – japonezii au hotărât să-și extindă dominația în Pacificul de Sud, înglobând Papua, insulele Solomon, Fiji, Noua Caledonie și Samoa. Marina a convins armata de uscat să accepte crearea unui nou perimetru exterior, cu atolul Midway în centru și insulele Aleutine în nord, care ar fi trebuit să fie cucerite de la americani. Astfel, japonezii ar fi dispus de baze de unde puteau să blocheze rutele de aprovizionare din Australia, devenită principalul loc de escală a trupelor aliate care se mișcau pe frontul asiatic.

Chiar înainte de căderea insulei Corregidor, americanii au făcut un gest care l-a uluit și l-a povocat pe inamic, fiindcă a reprezentat un indiciu timpuriu al vulnerabilității Japoniei și a impus

operațiunilor sale viitoare un ritm mai alert. Atacul aerian lansat asupra orașului Tokio pe 18 aprilie de pe portavionul *Hornet*, aflat la o distanță de 1 000 km de Japonia, de către o escadrilă de 16 bombardiere B-25, comandată de locotenentul-colonel James Doolittle, a fost ne semnificativ din punct de vedere material, însă important din punct de vedere moral. Acesta a dat curaj națiunilor aliate într-o perioadă plină de înfrângeri și a fost totodată un spectacol militar foarte ingenios, dintre cele care îi plăceau grozav lui Churchill. Japonezii s-au convins că trebuie să pună mâna pe Midway, cel mai vestit teritoriu deținut de americani în Pacific încă din 1867. Odată ce amiralul Isoroku Yamamoto reușea să-și plaseze avioanele pe atol, aventuri precum cea în care se lansase Doolittle puteau fi împiedicate.

Obiectivele Japoniei s-au dovedit catastrofal de ambițioase; alternativa însă, cel puțin din punctul de vedere al comandanților de la Tokio, era să li se permită americanilor să-și grupeze forțele pentru un contraatac. Yamamoto și colegii lui știau că, dacă nu reușeau să țină SUA sub o presiune constantă, înfrângerea devenea inevitabilă. După părerea lor, singura strategie credibilă era să-i atace întruna pe Aliați, până ce Washingtonul avea să accepte dominația japoneză și să negocieze o înțelegere. Mai presus de orice însă, Marina Imperială voia să distrugă navele de război americane aflate pe mare.

Înainte să se ocupe de Midway, japonezii au atacat Papua și insulele Solomon. La începutul lui mai 1942, trei convoaie au ridicat ancora din Port Moresby, protejate de puternice forțe de atac și acoperire, din care făceau parte și trei portavioane. Viceamiralul Shigeyoshi Inoue, aflat la comanda operațiunii, spera să intervină o flotă americană, fiindcă intenționa să o distrugă. Trupele cu destinația Tulagi, o insulă situată la sud de insulele Solomon și la câțiva kilometri de Guadalcanal, au debarcat nestingherit în ziua de 3 mai. A doua zi, avioanele care au decolat de pe portavionul *Yorktown* au atacat navele japoneze aflate în larg, scufundând un distrugător și două vase mai mici, un bilanț dezamăgitor în contextul unor condiții aproape ideale pentru atacatori.

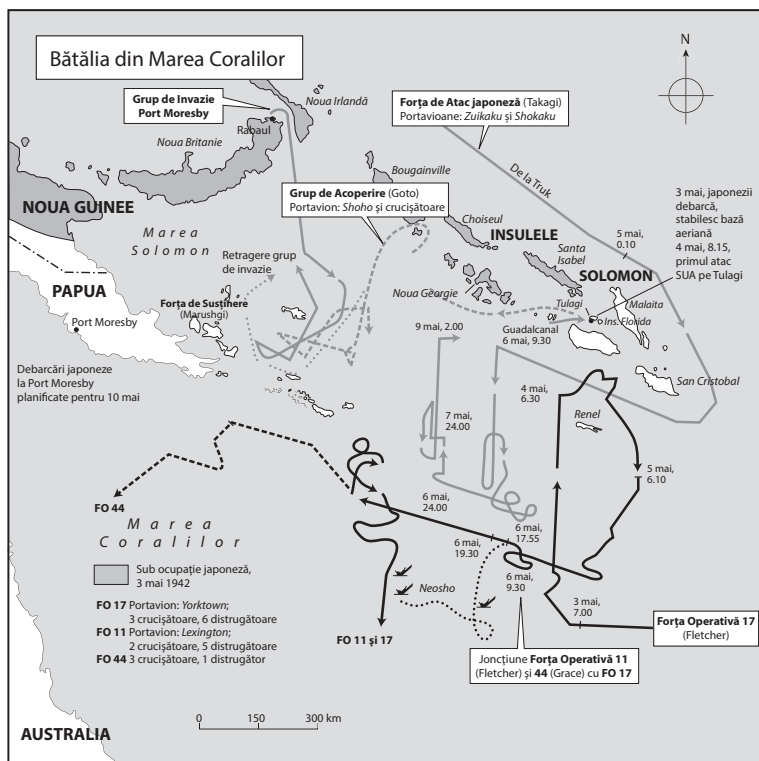
La 5 mai, o flotă americană însoțită de un mic contingent australian, conduse de contraamiralul Frank Fletcher și prevenite din timp de serviciile de informații cu privire la intențiile japonezilor, se grăbea să intercepteze grosul forțelor lui Inoue. În dimineața zilei de 7 mai, în Marea Coralilor, Fletcher și-a trimis crucișătoarele, comandate de contraamiralul britanic Jack Crace, să atace navele de transport japoneze. Fletcher fusese greșit informat despre pozițiile ocupate de inamic. Escadrilele americane, în loc să găsească portavioanele japoneze, au dat peste forța de nave amfibii a viceamiralului Inoue. Navele de transport au făcut imediat cale întoarsă și au așteptat rezultatul ciocnirii. Crace s-a retras când a descoperit că înaintează pe un ocean pustiu. Avioanele de pe *Lexington* au înregistrat un prim succes, scufundând micul portavion *Shoho*. Între timp, grupul de portavioane al lui Fletcher a scăpat ca prin urechile acului. Flota japoneză era la 280 km în urmă; avioanele lui au lipsit când cele ale inamicului au scufundat și au distrus o navă-cisternă și distrugătorul ei de escortă, care se țineau după grupurile lui operative. Dacă bombardierele lui Inoue ar fi zburat mai departe și ar fi dat peste portavioanele americane, s-ar fi produs un dezastru. Așa însă, în acea primă zi, cei doi amirali rivali s-au căutat unul pe altul fără succes.

A doua zi de dimineață, când a răsărit soarele, la 6.55, marinarii închiși în spațiul fetid de sub punte au făcut cu rândul ca să ia o gură de aer proaspăt de la gurile de ventilație sau prin bocașuri. În acest timp, valuri de avioane americane și japoneze își luau zborul de pe portavioanele celor două flote. Locotenentul-comandor Bob Dixon, care a condus atacul împotriva lui *Shoho*, s-a distins și de data aceasta, reușind să localizeze flota japoneză. A planat deasupra ei ca să o țină sub supraveghere, manevrând cu grijă în așa fel încât să nu epuizeze combustibil – o preocupare constantă pentru acești piloți.

Primul val de avioane americane a localizat și a atacat portavionul *Shokaku*, provocând pagube semnificative, dar nu decisive. Majoritatea bombardierelor torpiloare și a bombardierelor în picaj și-au ratat țintele. Atacurile au fost slab coordonate. Echipajele bombardierelor în picaj au întâmpinat grave probleme,

lunetele de vizare și parbrizele aburindu-se în timpul coborârii bruște de la 5 200 m la 460 m. Piloții spumegau din pricina lipsei vitezei și a puterii de foc defensive. Comandorul Bill Ault s-a rătăcit în drum spre casă, o eroare săvârșită frecvent pe întinsul oceanului, cu urmări tragice. Înainte să plonjeze în valuri, dispărând pentru totdeauna, Ault a lansat un mesaj laconic: „Ei bine, la revedere, oameni buni. Nu uitați că am aruncat jumătate de tonă de bombe peste portavion.”²⁴ Dar *Shokaku* a supraviețuit. Locotenentul-comandor Paul Stroop, ofițer pe *Lexington*, recunoștea cu tristețe: „Ar fi trebuit să fim mai eficace.”

Chiar în timp ce americanii atacau flota lui Inoue, japonezii loveau cu și mai multă forță navele lui Fletcher. Când radarul a raportat apropierea unor avioane inamice, căpitanii portavioanelor americane au cerut viteză de 25 de noduri în flancuri și au început manevrele de evitare a dușmanului, dar s-au lovit de un val de torpile și o adevărată ploaie de bombe. *Yorktown* a suferit o singură lovitură în plin, care a ucis peste 40 de marinari, și una aproape ratată, care i-a ridicat într-o clipită elicele din apă. Căpitanul i-a întrebat pe cei din camera motoarelor dacă ar trebui să reducă viteza, primind un răspuns sfidător: „La dracu, nu, o să ne descurcăm.” Dar întoarcerea completă a cârmei la apropierea torpilelor inamice nu a mai putut salva nava *Lexington* – portavionul de 40 000 de tone a fost lovit în plin. „Era descurajant să-i vedem pe japonezii ăia lansându-și torpilele, apoi zburând foarte aproape de navă, ca să se uite bine la noi”, spunea Paul Stroop. „Erau curioși și, cumva, își băteau joc de noi. Trăgeam în ei cu noile tunuri de 20 mm și nu îi nimeream deloc.”²⁵ Au izbucnit incendii, acestea propagându-se din cauza materialelor care se aprindeau ușor – vopseaua inflamabilă, mobilierul din lemn, care nu se vor mai găsi niciodată la bordul navelor de război americane. Marinarii pe jumătate goi au suferit arsuri îngrozitoare – „pielea li se scurgea pur și simplu de pe trup”. A fost ultima dată când americanii au luptat dezgoliți. După numai 13 minute, avioanele japoneze au plecat, lăsând în urmă un haos care avea să-i întâmpine pe aviatorii lui Fletcher la întoarcerea din misiune.

S-au făcut eforturi eroice pentru a stinge incendiile de la bordul lui *Lexington*. Locotenentul Milton Ricketts, singurul supraviețuitor al unei echipe de intervenție spulberate de o bombă, a fost el însuși rănit mortal, dar tot a desfășurat un furtun și, până a murit, a ținut flăcările sub un jet de apă. Curând însă, după cum povestește Stroop, „incendiile au devenit tot mai violente și au început exploziile... se auzea de parcă un marfar huruia pe puntea hangar... Un zid de flăcări... s-a înălțat brusc în jurul perimetrului liftului”²⁶. Vaporii de benzină au declanșat o explozie uriașă în spațiul de sub punți; muniția a început să se încingă; s-a luat decizia de abandonare a navei. Căpitanul ei, amiralul Fitch, a traversat calm puntea de decolare, însoțit de ordonanța care îi ducea haina și corespondența, fiind preluat de barca unui distrugător. Oamenii

au sărit în mare cu sutele. Salvatorii au operat cu o asemenea eficiență, încât au murit numai 216 dintre cei 2 735 de marinari de pe *Lexington*, însă prețiosul portavion s-a scufundat. *Yorktown* a fost grav avariat, dar a reușit să încheie cu succes operațiunea de aterizare a avioanelor la două minute după apusul soarelui. În miez de noapte, morții au fost încredințați apelor oceanului, iar echipajul aștepta să intre din nou în luptă a doua zi.

Bătălia se încheiase însă. Ambele flote au făcut cale întoarsă. Fletcher pierduse 543 de oameni, 60 de avioane și trei nave, inclusiv *Lexington*. Inoue a pierdut peste 1 000 de oameni și 77 de avioane, aparatele de pe portavionul *Zuikaku* fiind distruse aproape în totalitate. Dar raportul distrugerilor era în favoarea japonezilor, care aveau avioane mai bune decât americanii și le manevrau mai eficient. În mod surprinzător însă, Inoue a decis să abandoneze operațiunea lansată împotriva orașului Port Moresby și să se retragă, lăsând astfel Marinei SUA succesul strategic. Iată încă o manifestare a timidității japonezilor: deși triumful le era la îndemână, ei nu au reușit să fructifice avantajul pe care-l aveau și au ratat astfel definitiv cel mai bun prilej de a-și impune dominația în Pacific.

Pe parcursul războiului, Marina SUA avea să se dovedească cea mai impresionantă dintre toate forțele aliate, dar a avut multe și grele lucruri de învățat. Câțiva dintre primii săi comandanți nu s-au ridicat la înălțimea așteptărilor, fiindcă nu au înțeles la vreme principiile operațiunilor cu portavioane, care vor domina campania din Pacific. Curajul aviatorilor americani nu a fost niciodată pus la îndoială, dar, în primele etape, rezultatele lor au fost inferioare celor ale inamicului. La Pearl Harbor, avioanele japoneze au realizat un record remarcabil – e drept că împotriva unui inamic static și nepregătit: 19 lovituri și detonări din 40 de torpile lansate, record rămas neegalat. Când, la 3 mai 1942, 22 de bombardiere torpiloare Douglas Devastator au atacat locul de ancorare de pe insula Tulagi, având de înfruntat o palidă rezistență, ele nu au reușit să lovească decât o singură dată ținta. Două zile mai târziu,

cu atâta dispreț acest lucru. Și nu doar rușii, ci chiar și unii dintre ei. Locotenentul-colonel Lionel Wigram, unul dintre cei mai energici și mai inventivi ofițeri din Armata Britanică, a înaintat un raport în care analiza eșecurile la care fusese martor direct. Wigram critica atacurile frontale, excesiva dependență de artilerie și refuzul de a utiliza infiltrările în spatele forțelor inamice, sugerând ca fiecare batalion să fie lipsit de cei aproximativ 20 de soldați care fugeau invariabil din fața inamicului. Și încheia astfel: „Într-un fel, germanii au înregistrat fără îndoială un succes categoric în SICILIA. Au reușit să-și evacueze forțele aproape intacte, suferind foarte puține pierderi... Ne-au cauzat nouă pierderi grele. Drept rezultat, suntem cu toții foarte iritați.”¹⁸ Această evaluare extrem de sinceră a ajuns și la urechile lui Montgomery. Cu amorul propriu lezat, el l-a înlăturat pe Wigram de la comanda batalionului. Criticile sale, aspre și justificate, nu au fost luate în seamă.

Apologeții armatelor britanică și americană susțin că respectul față de apărarea germană din Sicilia, ca și față de alte succese înregistrate de Axă pe câmpul de luptă nu poate masca eșecul suferit la final: forțele lui Kesselring au fost alungate de pe insulă. Au pierdut. Asta este adevărat și important. Una dintre ideile cărții de față este că Wehrmachtul a luptat de multe ori într-un mod strălucit, dar Germania și-a organizat foarte prost războiul. Cu toate acestea, faptul că anglo-americanii n-au reușit în repetate rânduri să distrugă armatele lui Hitler, deși au reușit să le alunge din teritoriile ocupate a făcut ca Armata Roșie să rămână până în 1945, așa cum fusese încă din 1941, principalul instrument de distrugere a nazismului.

2. Drumul spre Roma

Asaltul împotriva Italiei continentale a început în ziua de 3 septembrie, când soldații canadieni din Armata a VIII-a au debarcat în Calabria fără să întâmpine vreo rezistență; Kesselring, comandantul apărării germane, a decis să dea prima bătălie mai la nord. Cinci zile mai târziu, pe 8 septembrie, în timp ce liderii aliați luau parte la reuniunea de la Quebec, guvernul de la Roma al mareșalului Badoglio anunța capitularea Italiei, anunț care a reaprins

speranța într-o înaintare rapidă spre nordul peninsulei. În data de 9, generalul-locotenent Mark Clark și Armata a V-a, comandată de el, debarcau la Salerno. Aceasta se va dovedi una dintre operațiunile cruciale ale războiului din Vest, însă nu în maniera pe care o anticipaseră invadatorii. Trupele de rangeri ale colonelului Bill Darby au înregistrat un prim succes în extremitatea stângă a frontului aliat, eliberând satele turistice de coastă din zona Amalfi și ocupând trecătoarea Chiunzi, de unde se vedea în depărtare Napoli. În alte zone însă, germanii s-au mobilizat rapid, întâmpinându-i pe invadatori și lansând o serie de contraatacuri nimicitoare. Forțele comandate de Clark – un corp de armată american și unul britanic – s-au trezit imobilizate în patru mici puncte de pe plajă, fiind supuse unui tir intens.

La 13 septembrie, trupele lui Kesselring s-au intercalat între unitățile americane și britanice, panzerelor ajungând la un kilometru și jumătate de mare. Forțele aliate din apropierea țărmului au suferit atacuri grele din partea Luftwaffe, care utiliza bombe noi, controlate prin radio. Clark a intrat în panică și a propus ca trupele să fie reîmbarcate. Deși propunerea a fost respinsă de Eisenhower și Alexander, pe plajă a domnit haosul câteva ore bune, în special după lăsarea întunericului. „Crezând că în poziția noastră se infiltrase infanteria germană, [soldații americani] au început să tragă unii în alții”, scrie un britanic, martor ocular, „și s-au auzit strigătele înfricoșătoare ale celor atinși de gloanțe. Ne-am ghemuit în tranșeele noastre, sub frunzișul trandafiriu și tremurător al măslinilor, și ne-am uitat cum se apropie împușcăturile, iar noaptea a trecut încet... Istoricii oficiali se vor pune curând pe treabă pentru a da acestei părți a acțiunii de la Salerno atâta demnitate câtă vor putea. Noi am văzut cu ochii noștri cum prostia și lașitatea, răspândindu-se de la comandanți, creează haos.”¹⁹

Locotenentul Michael Howard, din Regimentul Coldstream Guards, scrie: „Proiectilele se tânguiau scurt pe deasupra noastră, ca niște suflete pierdute. Geamăt, alt geamăt, apoi alt geamăt.”²⁰ Purtarea unora dintre unitățile britanice a fost deplorabilă, la fel și aceea a unei părți din unitățile americane. Istoria oficială a Regimentului Scotts Guards consemnează „senzația generală că se

petrece un al doilea Dunkerque”. Doar un bombardament naval intens asupra liniilor germane a făcut ca dezastrul să fie evitat. „Pentru numele lui Dumnezeu, Mike”, îi spunea Eisenhower comandantului Corpului VI Armată al Statelor Unite, generalul-maior Mike Dawley, la câteva ore după ce acesta a fost eliberat din funcție și trimis acasă cu gradul de colonel, „cum ai reușit să-ți aduci trupele în asemenea hal?” Locotenentul Peter Moore, din Regimentul Leicestershire, scria următoarele:

În cursul nopții, germanii poziționaseră mortiere și mitraliere Spandau astfel încât să acopere întreg perimetrul. Primul semn al iminentului bombardament a fost bum, bum, bum, bum, bum, bum-ul atât de familiar al obuzelor lăsate pe țeava mortierelor și trase. Am așteptat în tensiune, iar în câteva secunde s-au auzit șuierul și pocnetul asurzitor al bombelor care explodau în jurul nostru. În același timp, mitralierele au început să tragă peste capetele noastre rafale lungi și rapide, sfâșiind vița-de-vie. Tirul mortierelor era foarte precis, și, curând, am avut o mulțime de răniți și câțiva morți. Era foarte greu să venim în ajutorul răniților, din pricina focului intens de mitralieră. Am tras și noi cu Bren-urile și puștile ca să-i acoperim în timp ce se târau spre noi și erau evacuați într-o peșteră pe care o descoperiserăm. Schimbul de focuri a continuat întreaga zi. Intrasem de bunăvoie într-o stare de resemnare. Nu vedeam cum am fi putut să susținem un atac prelungit și speram doar că, indiferent de ce soartă mă aștepta, nu voi suferi prea mult. Aveam mereu la mine cartea de rugăciuni a Armatei și a fost o uriașă consolare să citesc rugăciunile de dimineață și de seară, imnurile, psalmii și rugăciunile atât de familiare.²¹

După zile de lupte grele, contraatacul lui Kesselring a fost respins. „În lumina cenușie a zorilor, i-am îngropat pe germanii căzuți”, scria Michael Howard. „Era prima dată când manevram niște cadavre: păpuși zbârcite, vrednice de milă, zăcând țepene și contorsionate, cu ochi albaștri, sticloși. Nu cred că avea vreunul mai mult de 20 de ani, iar unii erau abia niște băiețandri. Cu o neglijență oribilă, i-am împins în tranșeele lor și i-am acoperit cu pământ. Scena îmi rămâne întipărită în minte: groparii încovoiați

și grăbiți, leșurile rășchirate, cu ochi lipsiți de viață, zăcând în lumina rece a zorilor, care ștergea orice culoare din peisaj, lăsând doar câteva nuanțe mohorâte de negru și cenușiu. După ce am terminat, le-am înfipt puștile și baionetele deasupra mormintelor și ne-am grăbit să ne adăpostim. Era un tablou demn de Goya.”

Din nou, puterea de foc a Aliților a fost cea care a înclinat decisiv balanța în favoarea acestora. „Barajele navale intense erau deosebit de neplăcute”, observa un ofițer german. Fiecare mișcare a forțelor lui Kesselring era întâmpinată cu o ploaie de obuze și masive atacuri aeriene. Dacă soldații aliați au fost îngroziți de

ce s-a întâmplat la Salerno, nici cei din Wehrmacht nu au fost mai încântați. „Era prima dată când înțelegeam cu adevărat ce înseamnă o forță materială superioară”, spunea tanchistul Erich Dressler plin de mâhnire. „Mai întâi au venit bombardierele care zburau la joasă înălțime, în formații atât de strânse, încât nu puteai să distingi fiecare escadrilă în parte, iar artileria și mortierele ne-au lovit cu putere ore întregi.”²² Panzerulele au atacat încontinuu, dar au fost respinse de fiecare dată. Pierderile suferite de Kesselring pe câmpul de luptă s-au ridicat la numai 3 500 de oameni, inclusiv 630 de morți, în vreme ce britanicii au pierdut 5 500, iar americanii, 3 500 de oameni. Germanilor le lipsea însă puterea de luptă care le-ar fi permis să ajungă la mare. I-au măcelărit pe invadatori, așa cum aveau s-o facă, mai târziu, și la Anzio, și în Normandia. Însă, în fața unui tir de artilerie și a unei susțineri aeriene devastatoare, ei nu au reușit să-i alunge definitiv.

Modesta demonstrație de forță a Aliaților împotriva unor forțe dinamice inferioare numeric a avut totuși o influență decisivă asupra campaniei ulterioare. Kesselring a început să se retragă spre nord, dar episodul de la Salerno l-a convins că Wehrmachtul este capabil să susțină o operațiune îndelungată în Peninsula Italică, aceasta oferind terenul ideal pentru organizarea unei defensive. Hitler a fost de acord și a anulat planurile anterioare, de retragere strategică spre munții din nord. Până în acel moment, atacul Aliaților fusese încununat de succes, în sensul că îl convinsese pe Hitler să retragă 16 divizii de pe Frontul de Est și să le trimită în ajutorul lui Kesselring. Aveau să urmeze însă 18 luni de lupte lungi și grele, într-una dintre cele mai dificile zone din Europa. „Englezii vor trebui să-și croiască drum printre noi cu dinții, metru cu metru”, scria un parașutist german într-o scrisoare neterminată, găsită asupra sa după moarte, la Salerno, „și o să avem grijă să-și rupă dinții.”

Kesselring s-a mulțumit să desfășoare o serie de acțiuni defensive, pe care Aliații le găseau cumplit de monotone. La fiecare etapă, bombardau zile întregi pozițiile germane, din aer și de la sol, apoi infanteria înainta sub tirul de mitraliere, artilerie și mortiere al inamicului. După zile sau săptămâni de lupte statice, germanii făceau o retragere calculată spre un alt munte sau mal de râu, protejați de

podurile demolate, de căile ferate și drumurile de acces distruse. Tot ce avea o valoare pentru populația civilă și pentru Aliați era jefuit sau distrus. Se estimează că 92% din totalul oilor și vacilor din sudul Italiei, împreună cu 86% din totalul păsărilor de curte au fost confiscate sau omorâte de trupele în retragere. Cu răutatea gratuită de care germanii au dat dovadă în repetate rânduri, oamenii lui Kesselring au vandalizat bună parte din patrimoniul cultural al orașului Napoli, incendiind biblioteci întregi din perioada medievală, inclusiv cele 50 000 de volume ale universității locale. În clădirile importante s-au pus bombe cu explozie întârziată, care au pricinuit mari pierderi după eliberarea orașului. Și printre soldații aliați au fost unii care nu s-au purtat mai frumos decât inamicul, vandalizând obiecte vechi, inestimabile.

Churchill rămânea fidel ideii sau mai degrabă obsesiei că o campanie de amploare în Italia putea să deschidă calea spre Germania. Americanii au hotărât însă că alte operațiuni în bazinul Mediteranei nu ar fi dat decât roade amare. De îndată ce au fost ocupate câteva aerodromuri funcționale, au căutat să redirecționeze cât mai repede trupele necesare pentru invadarea Franței, iar hotărârea lor s-a dovedit a fi corectă. Entuziasmul britanicilor legat de desfășurarea unei operațiuni în Sud fusese justificat în 1942–1943, dar și-a pierdut credibilitatea în momentul în care a început să se contureze posibilitatea executării unui atac dincolo de Canalul Mânecii și atunci când dificultățile realizării unei străpungeri în Italia au devenit clare. Forțele aliate trebuiau să rămână acolo pentru a-i ține în loc pe germanii care, altfel, ar fi luptat în Franța sau Rusia. O victorie importantă nu putea fi obținută însă, cu siguranță nu de niște comandanți atât de slabi ca Alexander și Clark.

La sfârșitul lui septembrie, șapte divizii germane înfruntau 13 divizii aliate, în vreme ce alte 11 formațiuni de sub comanda lui Kesselring asigurau apărarea regiunii din spatele frontului, utilizând metode extrem de brutale atunci când forțele partizane le contestau poziția. În lunile de toamnă, trupele aliate și-au croit cu greu drum în sudul Italiei, împiedicându-se la fiecare pas de ambuscade, distrugerii, dealuri și poduri apărate cu înverșunare de inamic. „Dacă «eliberarea» Italiei continuă în ritmul ăsta”,

Informat de agenții lui din Occident că americanii sunt pe cale să obțină bomba atomică, Stalin voia să aibă tot ceea ce i-ar fi permis să pună pe picioare un proiect sovietic similar. În consecință, Institutul de Fizică „Kaiser Wilhelm” din Dahelm se găsea pe lista de obiective strategice ale Armatei Roșii.

În etapa finală a războiului din Vest, trupele anglo-americeane au întâmpinat o rezistență sporadică, slab organizată. Ca de obicei, infanteria a dus greul în misiunea de eliminare a ultimelor puncte de rezistență. Un loc în echipajul unui tanc nu fusese niciodată o sinecură, dar în ultimele șase zile ale campaniei din nord-vestul Europei, batalionul de tancuri al Regimentului Scots Guards, de pildă, a pierdut un ofițer și alți șapte militari de alte grade, toți fiind uciși, plus câțiva oameni răniți. În paralel, în aceeași perioadă, Regimentul de Infanterie II Scots Guards a pierdut nouă ofițeri și 76 de militari de alte grade, plus 17 ofițeri și 248 de militari de alte grade răniți. Unele formațiuni aliate au avut de luptat cu grupuri de fanatici care apărau cu încăpățănare puncte de traversare a unor râuri sau intersecții-cheie. Aceste grupuri au fost însă înfrânte unul câte unul, până ce învingătorii au ajuns la Elba. La 12 aprilie, Armata I a primit ordin să se oprească în apropierea Dresdei și să-i aștepte pe sovietici. Patrurile americane și sovietice s-au întâlnit în orașelul saxon Strehla, de pe Elba, în dimineața zilei de 24 aprilie. Acestei prime întâlniri i-a urmat, în aceeași zi, cea din amonte, de la Torgau, desfășurată pe fondul entuziasmului exuberant manifestat de anglo-americiani și al formalismului prudent și pompos al rușilor. Britanicii au ajuns în portul Lübeck de la Marea Baltică în ziua de 2 mai, înlăturând astfel temerile Aliatilor că sovieticii ar putea să ocupe Danemarca. Din fericire pentru danezi, atenția rușilor era concentrată în cu totul altă parte – asupra Berlinului, capitala și ultimul bastion al nazismului.

3. Berlin: ultima bătălie

Stalin și-a asumat personal responsabilitatea pentru mărețele operațiuni finale ale războiului, mai cu seamă ca să-i poată smulge lui Jukov – comandantul *Frontului I* Bielorului – laurii unei victorii personale. La 12 ianuarie, sovieticii au lansat o ofensivă generală de

la capetele lor de pod de pe Vistula. În condițiile în care, din punct de vedere numeric, erau de zece ori mai mulți decât apărătorii, tancurile și infanteria lor s-au revărsat către vest, zdrobind totul în cale. Într-un buletin de știri aproape isteric, difuzat de Radio Berlin în ziua de 20 ianuarie, ofensiva sovietică era prezentată drept „o invazie în masă, comparabilă, ca scară și semnificație, cu năvălirile din trecut ale hoardelor mongole, ale hunilor și tătarilor”.

Comentatorul Hans Fritsche afirma că obiectivul inamicului era „distrugerea totală” și că înfrângerea „va marca sfârșitul civilizației”. El susținea că, acum, germanii aveau avantajul unor linii de comunicații scurte și al „hotărârii lor de neclintit de a-și apăra țara”. Germania, mai spunea el, se transformase în „bastionul Europei împotriva hoardelor barbare ce năvălesc din stepele Răsăritului”. Fritsche se declara consternat de faptul că britanicii nu se aliașeră cu poporul german împotriva bolșevicilor. Departe de a nesocoti pericolul unei înfrângeri, așa cum se întâmplase de atâtea ori în trecut, naziștii făceau apel la rezistența disperată a populației în ceea ce era, fără îndoială, o situație disperată. „Conducerea Germaniei se află azi în fața celei mai grave crize din timpul războiului”, se spunea pe 22 ianuarie la Radio Berlin. „Retragerile și dezangajările nu mai sunt posibile, fiindcă trupele noastre luptă pentru un teritoriu de importanță vitală pentru industria de război germană... Fiecărui german i se cere să facă efortul suprem. Poporul german răspunde în mod spontan acestui apel, deoarece știe că, și în trecut, conducerea noastră a fost întotdeauna capabilă să redreseze situația, în ciuda tuturor dificultăților.”

Dacă națiunea lui Hitler era cuprinsă de disperare, a lui Stalin exulta. Corespondentul de război Vasili Grossman își exprima sentimentul de „bucurie extraordinară” văzând, după atâtea bătălii la care fuseser martor încă din 1941, că trupele sovietice trec Vistula. El avea să scrie puțin mai târziu: „Îmi venea să urlu, să le strig tuturor fraților noștri, soldaților noștri, care zac în pământul Rusiei, Ucrainei, Bielorusiei și Poloniei, care își dorm somnul de veci pe câmpurile noastre de bătălie: «Tovarăși, ne auziți? Am reușit.»”²⁹ Pierderile cauzate de ofensiva de pe Vistula au fost aproape incredibile, chiar și după standardele Frontului de Est, rușii măcelărind

toate formațiunile ieșite în calea lor. Doar în ianuarie au murit 450 000 de germani, în fiecare dintre lunile următoare găsindu-și sfârșitul peste 280 000 de oameni, cifră care include și victimele bombardamentelor anglo-americane de la Dresda, Leipzig și alte orașe din est. În ultimele luni de conflict au murit mai mulți germani decât în 1942–1943. Aceste date scot și mai mult în evidență prețul pe care poporul a trebuit să-l plătească pentru neputința conducerii armatei germane de a-i răsturna pe naziști de la putere și de a ieși din război înainte de ultimul său act.

La începutul lui februarie, comandantul Grupului de Armate Vistula scria: „În Wehrmacht ne confruntăm cu o criză de autoritate de o amploare fără precedent. Corpul ofițerilor nu mai deține un control ferm asupra trupelor. În rândurile soldaților sunt manifestări foarte serioase de dezintegrare. Cazurile în care soldații își scot uniforme și se folosesc de cel mai mic prilej ca să dobândească haine civile pentru a putea fugi nu sunt nici pe departe izolate.” Generalii germani îndurau și alte umilințe. Guderian, de pildă, a fost interogat de Ernst Kaltenbrunner și Heinrich Müller, șefii securității Reichului, în legătură cu rolul său în evacuarea Varșoviei împotriva ordinelor lui Hitler.

Principalul impediment în calea înaintării sovieticilor era vremea. Un dezgheț brusc a încetinit mișcarea blindatelor, care acum se târau prin mocirlă. La 3 februarie, armatele lui Jukov și Konev ocupau poziții de-a lungul văii Oderului, de la Kustrin, situat la 56 km de Berlin, până la granița cehă, cu capete de pod pe malul de vest al fluviului. La 5 februarie, comandantul german din Ungaria raporta: „Cu atâtea presiuni și greutăți, nu se observă nicio îmbunătățire a moralului ori randamentului. Superioritatea numerică a inamicului, combinată cu faptul că acesta este conștient acum că lupta se duce pe pământ german, s-a dovedit foarte demoralizantă pentru oameni. Singura lor hrană este o felie de pâine și niște carne de cal. Mișcările de orice fel sunt îngreunate de slăbiciunea lor fizică. În pofida tuturor acestor lucruri și a șase săptămâni de fâgăduieli de ajutor neîndeplinite, se luptă cu tenacitate și se respectă ordinele.” Sovieticii recunoșteau asta fără nicio plăcere, dar cu respect într-un raport al serviciului

de informații din 2 martie: „Majoritatea germanilor își dau seama de situația disperată în care se găsește țara lor după ofensivele din ianuarie, deși mai sunt câțiva care își exprimă speranța într-o victorie germană. Cu toate acestea, nu sunt semne de prăbușire a moralului inamicului. Încă se luptă cu încăpățănare și neclintită disciplină.” Hitler a respins îndemnul generalilor săi de a evacua peninsula Kurlanda, de la Marea Baltică, unde lăncezeau neputincioși 200 000 de oameni atât de necesari Reichului.

Pe frontul central, rușii s-au oprit temporar. Este posibil ca Jukov să-și fi putut continua înaintarea și, profitând de conjunctură, să cucerească Berlinul, însă problemele de ordin logistic erau formidabile. Nu avea niciun rost ca armatele lui Stalin să riște. Spre nord, Rokossovski avansa prin zăpezile Prusiei.

Soldații ruși simțeau o profundă satisfacție văzând cum distrugea, la care fuseseră martori și în țara lor, pune stăpânire pe teritoriul Germaniei. Unul dintre ei scria din Prusia Orientală, la 28 ianuarie 1945: „Ardeau moșii, sate și orașe. Convoaie de care, pline cu bărbați și femei care nu reușiseră să fugă, se mișcau încet. Pretutindeni vedeai fragmente informe de tancuri și autotunuri, dar și sute de cadavre. Astfel de imagini îmi aminteau de primele zile ale războiului...”³⁰ Amintirile lui erau, firește, legate de luptele de pe teritoriul Maicii Rusia. Proprietarii de pământ din Prusia Orientală și Pomerania care avuseseră nechibzuința de a rămâne în casele lor, uneori din pricina vârstei sau a infirmității, au avut o soartă oribilă: a fi identificat de invadatori nu doar ca german, ci și ca aristocrat îți atrăgea întâi tortura și abia apoi moartea.

Milioane de refugiați au fugit din calea sovieticilor, apucând-o spre vest. Cei puternici au rezistat, dar mulți copii și bătrâni și-au pierdut viața în cursul acestei călătorii. „Cel puțin noi eram tineri”, spunea Elfride Kowitz, o tânără de 22 de ani din Prusia Orientală. „Rezistam mai bine decât cei în vârstă.”³¹ Peisajul acoperit de zăpadă al Europei de Est era urâțit de zeci de mii de cadavre. Fugarii erau protagoniștii unor drame de o intensitate incredibilă, care îi făceau pentru scurtă vreme tovarăși de suferință, mâncând sau flămânzind, trăind sau murind, mergând sau dormind laolaltă, până când o nouă răsturnare de situație îi determina să se despartă. „În astfel de împrejurări”, spunea profesorul Henner Pflug, „oamenii erau obligați să trăiască în profundă intimitate timp de ore, zile, săptămâni întregi, după care se despărțeau iarăși.”³²

Una dintre multele femei germane cărora nu le mai rămăsese nimic scria: „Lumea e un loc foarte pustiu fără familie, prieteni sau chiar fără familiaritatea unui cămin.”³³ A aflat ce înseamnă cu adevărat disperarea când a văzut alte femei, înnebunite să găsească haine care să le țină de cald în frigul de afară, năpustindu-se pe lângă soldații care trăgeau în ruși cu puști și mortiere, ca să ajungă la un *Schloss** unde auziseră ele că ar fi un depozit de îmbrăcăminte și să ia ce apucau. Ea însăși, fugind cu doi copii mici, a fost cuprinsă

* Castel, palat, conac (germ.; n.red.).

de o epuizare extremă, astfel încât n-a mai putut să împingă la deal căruciorul cu puținul lor bagaj: „M-am sprijinit de tot avutul nostru lumesc și am plâns amarnic.” Doi prizonieri de război francezi, care se întâmpla să treacă pe acolo, s-au îndurat de ei și i-au ajutat să treacă de coama dealului. Câteva zile mai târziu, un fermier, în a cărui casă femeia și copiii se adăpostiseră temporar, a îndemnat-o pe mamă să-și lase fiul acolo spre a fi adoptat. „Ce nu mi-a promis ca să-l las acolo. Ce viitor îl aștepta pe copil? Acolo ar fi avut cel puțin un cămin bun și sigur.” Mama s-a agățat însă de o rezervă de curaj încăpățânat, care i-a dat puterea să refuze. „Îmi pusesem în minte un lucru – să-i duc pe copii undeva, în siguranță, și să-i văd crescând. Cum? Nu știam. Luam fiecare zi așa cum era.” Mica familie a ajuns în cele din urmă la adăpostul liniilor americane, dar multe alte povești similare nu au avut același final fericit.

Trupele sovietice nu semănau cu nicio armată din câte văzuse omenirea vreodată: un amestec de vechi și nou, Europa și Asia, inteligență ascuțită și ignoranță animalică, ideologie și patriotism, tehnologie sofisticată și cele mai primitive echipamente și mijloace de transport. Tancurile T-34, artileria și lansatoarele de rachete Katiușa erau urmate de jeepuri și camioane Studebaker și Dodge primite de la americani, de cai neșesălați și convoaie de oameni călare, de care și țărani recrutați din îndepărtatele republici ale Asiei Centrale, cu obiele și uniforme zdrențuite. Beția era o realitate omniprezentă. Acompaniamentul muzical era asigurat de muzicuțe germane, fiindcă la ele se putea cânta și în zgomoatoasele camioane. Singura regulă de disciplină aplicată cu rigurozitate era cea care le cerea bărbaților – și femeilor – să atace, să lupte și să moară. Stalin și mareșalii lui nu erau interesați de protejarea vieții sau proprietății civile. Când unul dintre ofițerii lui Vasilevski a cerut să i se spună cum ar trebui să reacționeze la actele de vandalism comise de oamenii lui, comandantul a rămas tăcut câteva secunde, apoi i-a răspuns: „Mă doare-n cot. A sosit vremea ca soldații noștri să-și facă singuri dreptate.”³⁴

Lângă Toruń, în Polonia, un astfel de soldat, pe nume Semion Pozdniakov, a zărit un soldat german în teritoriul dintre cele două armate, îndreptându-se către propriile linii cu capul plecat, cu

brațul drept, rănit, strâns lângă corp și cu brațul stâng ținând fără vlagă un pistol-mitralieră. Pozdniakov i-a strigat: „*Fritz, halt!*” Omul și-a aruncat arma și a ridicat mâna stângă în semn că se preda. Când un grup de ruși s-a apropiat de el, au văzut sânge pe fața soldatului, iar în privire, gol și disperare. „*Hitler kaput*”, a spus el mecanic. Rușii au râs de cuvintele acestea, pe care ajunseră să le audă tot mai des, iar un ofițer le-a ordonat să-l ducă pe german în spatele liniilor. „*Nein! Nein!*” a strigat omul, crezând că urmează să fie împușcat. Atunci, Pozdniakov a zberiat la el furios: „Ce tot urli, fascistule? Ți-e frică de moarte? Nu v-ați purtat și voi la fel cu ai noștri? Ar trebui să-ți venim de hac pe loc și să scăpăm de tine.”³⁵ Aceasta a și fost, de altfel, soarta multor germani, care au implorat în zadar mila sovieticilor.

Folosirea abuzivă a armamentului a făcut ca un număr semnificativ de ruși să se omoare între ei, orbiți de furie sau din neglijență, să apese pe trăgaci cu ușurința cu care soldații occidentali scuiپau sau înjurau. În ciuda rafinementului comandanților săi, aceasta era o armată barbară, care realizase lucruri de care numai barbarii sunt în stare. Paradoxal, elementele educate din rândurile ei erau mânate de un simț al dreptății mai mare decât cel care îi anima pe soldații americani sau britanici. Nu le păsa nici de pactul demonic făcut de Stalin cu Hitler în 1939, nici de agresiunea sovietică împotriva Poloniei, Finlandei și României. Nu admiteau decât că Uniunea Sovietică fusese invadată și devastată, iar acum se apropia momentul răfuiei cu nația responsabilă.

Viacoslav Eisimont, fost profesor de istorie, acum observator de artilerie, scria la 19 februarie din Prusia Orientală: „Stăm în diverse locuri: uneori într-un șopron, alteori într-un buncăr, iar acum, într-o casă. E vreme de primăvară, umedă, uneori cu ploaie. Civiii care nu au reușit să fugă sunt acum trimiși în spatele frontului... I-am văzut în drum spre Königsberg: bătrâni, femei și copii cu boccele pe umăr, în șiruri lungi, pe marginile șoselei – șoseaua în sine era ocupată de coloana noastră. În noaptea aceea, am văzut lucruri îngrozitoare. Însă comandantul bateriei noastre a vorbit în numele multora când a zis: «Sigur, te uiți și te întristezi văzând oameni în vârstă și copii care merg pe

jos și mor. Apoi îți amintești ce au făcut în țara noastră și nu mai simți nici un pic de milă!”³⁶

În februarie, Konev a traversat fluviul Oder și a pornit spre Dresda, oprindu-se la Neisse. În săptămânile care au urmat, principala lui realizare a fost cucerirea regiunilor Pomerania și Silezia Superioară. La începutul lui martie, în Ungaria, o contraofensivă ezitantă a panzerelor SS, întreprinsă ca urmare a fixației lui Hitler pentru recuperarea câmpurilor petrolifere pierdute, a fost respinsă cu ușurință. La 16 martie, două *fronturi* sovietice au început să înainteze către Viena. Până și mareșalul Ferdinand Schörner, un nazist înfocat, i-a spus lui Hitler la 20 martie: „Mă văd silit să raportez că inutilitatea militară a trupelor [din Silezia Superioară] depășește cele mai sumbre așteptări ale mele. Aproape toate sunt complet epuizate. Formațiunile au fost dezmembrate și amestecate cu unități Volkssturm și de alertă. Importanța lor militară este incredibil de mică. La nord de Leobschutz nu e nimeni care să merite numele de soldat german. Impresia mea este că rușii pot să facă ce doresc, fără prea mult efort sau consum de resurse.” La 10 aprilie, Armata a II-a Panzere din Ungaria raporta OKW fără nicio urmă de ironie: „Pentru creșterea moralului, s-a dispus o execuție pe câmpul de luptă.”

De Paști, caporalul Helmut Fromm, care lupta contra rușilor în Saxonia, nota în jurnal: „Stau la lumina lumânării, în p[ostul] de o[bservație] aflat la 500 de metri de rusnaci. Prin prelată suflă un vânt rece. Bombardamentul continuă întreaga noapte, întrerupt doar de rafale de mitralieră și de sforăitul vecinului meu. Când am trecut prin tranșee, acum o oră, un subofițer mi-a zis că americanii sunt la Heidelberg. Acum am pierdut orice legătură cu cei dragi și probabil că își fac griji pentru mine. Mă întreb pe unde o fi fratele meu. Sunt sigur că îi voi revedea, fiindcă eu cred în Dumnezeu. Cât va mai dura nebunia asta? Fie ca Dumnezeu să aibă milă de poporul lui. A fost o campanie lungă, presărată cu morți și lacrimi. Dă-ne, Doamne, un Paște urmat de izbăvire.”³⁷ Caporalul Fromm avea 16 ani.

Guy Sajer, care servea în Divizia Grossdeutschland, scria: „Nu mai luptam pentru Hitler, pentru național-socialism ori pentru al